

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

ФІЗІОЛОГІЯ І ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

та матеріали до практичних занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
(спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика)

ОДЕСА
ОНУ
2024

**УДК 81'342:808.5(072)
Ф504**

Укладач:

Л. В. Шевчук, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

А. П. Романченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Т. Ф. Коляда-Березовська, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, суспільних комунікацій та ІТ-права Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку.

*Рекомендовано вченою радою філологічного факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 11 від 20 червня 2024 р.*

Ф504 **Фізіологія** і техніка мовлення [Електронний ресурс] електрон. метод. рек. та матеріали до практич. занять для здобув. першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 035 Філологія (спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика) / уклад.: Л. В. Шевчук. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 21 с. – 0,6 МБ.

Методичні рекомендації та матеріали до практичних занять складено відповідно до програми з обов'язкового курсу «Фізіологія і техніка мовлення» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія (спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика).

У методичних рекомендаціях висвітлюються основні положення навчальної програми, мета, завдання, зміст курсу «Фізіологія і техніка мовлення», рекомендована література, перелік питань до підсумкового контролю, вправи завдання для самостійної роботи, теоретичні питання до практичних занять.

Методичні рекомендації розраховано на студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 035 Філологія (спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика).

УДК 81'342:808.5(072)

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
4. ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	7
Тема № 1	7
Тема № 2	7
Тема № 3	9
Тема № 4	11
Тема № 5	12
Тема № 6	13
Тема № 7	14
Тема № 8	15
Тема № 9	15
5. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	16
6. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	17
7. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	17
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	18

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>Денна форма навчання</i>	<i>Заочна форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2	Галузь знань 03 Гуманітарні науки Спеціальність 035 Філологія Спеціалізація 035.10 Прикладна лінгвістика Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Обов'язкова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	1-й
		<i>Семестр</i>	
		1-й	1-й, 2-й
		<i>Лекції</i>	
		12 год.	12 год.
		<i>Практичні</i>	
		24 год.	4 год.
		<i>Лабораторні</i>	
			4 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		54 год.	70 год.
Форма підсумкового контролю: <i>залік</i>			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни – оптимізувати комунікативну функцію мовлення, сформувати навички еталонного звукового оформлення будь-якого висловлювання через відпрацювання його «технічної» складової, до якої входить постановка дихання, голосу, артикуляції, ритміки, інтонації та інших параметрів вимови, навички знаходити та виправляти мовленнєві помилки в усному дискурсі, створювати виступи та промови відповідно до комунікативної ситуації.

Основні **завдання** курсу:

- 1) ознайомити здобувачів із можливостями за допомогою адекватної вимови оптимізувати інформаційну, сугестивну та соціальну функції мови;
- 2) навчити оптимальному використанню свого мовленнєвого апарату;

3) навчити знаходити оптимальний варіант вимови та інтонації в залежності від змісту висловлювання, умов комунікації, контексту тощо;

4) прищепити навички корегувати як своє мовлення, так і мовлення інших;

5) ознайомити з роботою логопеда, навчити елементарним прийомам роботи з дітьми дошкільного віку, в яких є порушення мовлення.

Здобувач освіти повинен **знати**:

- теоретико-методологічне підґрунтя фізіології та техніки мовлення;
- методи та прийоми роботи над виробленням нормативного мовленнєвого дихання;
- основні властивості та правила гігієни голосу, прийоми вироблення гнучкого голосу широкого діапазону;
- методи та прийоми оптимізації дикції;
- орфоепічні та акцентуаційні норми сучасної української мови.

Здобувач освіти повинен **уміти**:

- використовувати на практиці правила й закони ефективного усного спілкування;
- визначати причини погіршення мовлення, а також застосовувати ефективні техніки його покращення;
- послідовно дотримуватися акцентуаційних і орфоепічних норм мовного стандарту;
- аналізувати фізіологічні помилки в мовленні дітей та іноземців;
- застосовувати прийоми ефективного корегування усного мовлення інших носіїв мови.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Техніка нормативного усного мовлення

Тема 1. Предмет, мета, завдання курсу. Основні поняття та терміни. Поняття “фізіологія”, “техніка”, “мова”, “мовлення”, “норма”. Складові частини комунікативної функції: фатична, інформаційна, сугестивна, соціальна. Можливості їх оптимізації за допомогою оптимізації мовленнєвого сигналу. Статут гарного та правильного мовлення. Будова мовленнєвого апарату.

Тема 2. Апарат дихання. Поставлення мовленнєвого дихання. Гучність вимови. Складові частини апарату дихання: легені, трахея, бронхи, діафрагма. Особливості мовленнєвого дихання. Вправи на розвинення легенів, на розподіл фізіологічних пауз. Вправи на повільність, ритмічність дихання. Гучність вимови як функція енергії видиху. Вправи на регуляцію гучності.

Тема 3. Апарат фонації. Керування голосовими зв'язками. Можливості корегування частотних характеристик голосу. Робота голосових зв'язок, гортані. Вправи на зміцнення голосових зв'язок. Спостереження над функціонуванням гортані. Тембр голосу. Керування тембром. Імітація голосу іншого. Читання казок.

Тема 4. Апарат артикуляції. Мовленнєвий резонатор. Пасивні та активні органи мовлення. Чіткість вимови. Функція ротового резонатора

для гарного голосу. Вправи на підвищення рухливості нижньої щелепи, корегування обсягу ротової порожнини.

Тема 5. Особливості вимови українських звуків. Українська артикуляційна база. Правила артикуляції голосних звуків сучасної української літературної мови. Нормативна робота органів мовлення під час артикуляції приголосних звуків. Комбінаторні та позиційні зміни в мовленнєвому потоці. Артикуляційний практикум. Неорганічні вади мовлення та способи їх усунення. Найчастотніші фізіологічно зумовлені помилки при вимові голосних та приголосних. Аффрикатизація передньоязикових м'яких вибухових, міжзубне "Л", гаркавість, недостатнє стулення губ при вимові зімкнених губних, гугнявість тощо. Явища інтерференції та інтеркаляції. Інтроепективний аналіз, самоспостереження. Спостереження над мовленням дикторів ЗМІ. Аналіз артикуляційних помилок у мовленні дітей та іноземців.

Змістовий модуль 2. Засоби логіко-інтонаційної виразності мовлення як основа ораторської майстерності

Тема 6. Ритміка слова. Фонетичний ритм і темп. Словесний наголос. Вимова наголошених і ненаголошених складів. Норми акцентуації. Складні випадки наголошення. Типові помилки в акцентуації. Значення ритму та темпу для оптимізації мовлення. Особливості сприйняття темпу в мовленні дикторів, зміна темпу як сугестивний прийом. Співвідношення темпу та висоти голосу.

Тема 7. Інтонаційна структура фрази. Головні частини інтонаційного корпусу фрази: передцентр, центр і постцентр. Функціональна навантаженість фразових сегментів. Мелодика. Мелодійні регістри. Паузація. Логічні і психологічні паузи. Інтонація та пауза як самостійна сила емоційного впливу на аудиторію.

Тема 8. Логічний аналіз тексту. Розділові знаки та інтонація. Логічний наголос. Виразне читання тексту з урахуванням розділових знаків. Розділові знаки: крапка, крапка з комою, кома, двокрапка, три крапки, тире, знак питання, знак оклику, лапки, дужки. Випадки розбіжностей логічної паузи з розділовими знаками. Особливості роботи зі складним реченням. Поділ уривків тексту на фрази. Мовні такти (синтагми) як частини фрази. Методика розбиття фраз на мовні такти. Логічна пауза як важливий виразний засіб мови, як виділення мовного такту. Правило розташування пауз в тексті – підпорядкованість логіко-психологічним вимогам.

Тема 9. Аналіз та читання текстів різної стилістичної приналежності. Жанрові різновиди повідомлення. Радіоповідомлення, телевізійне мовлення. Новини, оголошення, репортаж, коментар, прогноз погоди, пізнавальні програми, розважальні програми, ток-шоу. Реклама. Політичний виступ. Наукова доповідь. Дискусія. Художнє читання. Сценічне мовлення. Створення риторичної промови, поділ тексту на мовні фрази та мовні такти, виділення слів із логічним наголосом. Виголошення промови перед аудиторією. Взаємозв'язок інтонації та жести, міміки, пози.

4. Зміст практичних занять

Тема № 1 (2 год.)

Предмет, мета, завдання курсу. Основні поняття та терміни

1. Поняття “фізіологія”, “техніка”, “мова”, “мовлення”, “норма”.
2. Складові частини комунікативної функції: фатична, інформаційна, сугестивна, соціальна.
3. Можливості оптимізації комунікативної за допомогою оптимізації мовленнєвого сигналу.
4. Статут гарного та правильного мовлення.
5. Будова мовленнєвого апарату.
6. Поняття про мовленнєві центри Брока і Верніке.

Практичні завдання:

1. Підготувати презентацію на тему: «Усне мовлення, його домінанти».
2. Намалювати в зошиті схему мовленнєвого апарату.
3. Підготувати запитання (2) до викладача з проблематики курсу.

Список рекомендованої літератури

1. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.
2. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.
3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.

Тема № 2 (2 год.)

Апарат дихання. Поставлення мовленнєвого дихання. Гучність вимови

1. Складові частини апарату дихання: легені, трахея, бронхи, діафрагма.
2. Особливості мовленнєвого дихання.
3. Вправи на розвинення легенів, на розподіл фізіологічних пауз. Вправи на повільність, ритмічність дихання.
4. Гучність вимови як функція енергії видиху. Вправи на регуляцію гучності.

Практичні завдання:

1. Виконати вправи на розвинення легенів, на розподіл фізіологічних пауз, повільність, ритмічність дихання, регуляцію гучності.
«*Старт!*» За годинником із секундною стрілкою ведіть відлік часу за секундами, ніби даєте команду до запуску ракети: «Десять! Дев'ять! ... Три! Два! Пуск!» Відлік вести голосно та енергійно, без добирання

повітря. Постійно збільшуйте початкову цифру, намагаючись довести її до 15 чи 20. Слідкуйте за тим, щоб кожен наголошений голосний отримував однакову порцію повітря, а команда «пуск!» лунала на вільному видиху.

Читання гекзаметру. Прочитайте уривок з поеми «Одіссея» Гомера, починаючи з шепоту, продовжуючи поступово усе голосніше й голосніше і доходячи до крайньої межі сили звуку. Потім опускайте голос до шепоту. Не забудьте при цьому голосні звуки вимовляти ясно, але тихо, приголосні – різко.

Взяв Телемахоса руку, по йменню назвав, слово мовив:

(шепіт, поновіть дихання)

«Друзе любий, вже ж ти не безсилий еси і не злий, я гадаю:

(голосніше, поновіть дихання)

Боги з тобою, таким молодим, провідничими їздять,

(голосніше, поновіть дихання)

Бо вже оце не хто інший з маючих олімпійські оселі,

(ще голосніше, поновіть дихання)

Тільки Діоса дочка та преславная Трітогенейя,

(ще голосніше, поновіть дихання)

Славною батька твого шанувала вона між аргейців.

(значно голосніше, поновіть дихання)

Владарко, змилуйся, дай мені славу ясную,

(дуже голосно, поновіть дихання)

Дай і самому мені, і синам, і поважній дружині!

(трошки тихіше, поновіть дихання)

Я ж тобі дам однорічную, широколобу корову,

(трохи тихіше, поновіть дихання)

Тую телицю, що муж під ярмо не підводив ніколи,

(ще тихіше, поновіть дихання)

Дам я для тебе її із рогами, облитими золотом».

(ще тихіше, поновіть дихання)

Так він, благаючи, мовив, і вчула те Паллас Атена.

(зовсім тихо, поновіть дихання)

Нестор же кінник Геренський потім попровадив

(ледь чутно, поновіть дихання)

Всіх і зятів, і синів та до красного дому свого

(ледь-ледь чутно, поновіть дихання)

Як же прийшли до господи преславною того владаря...

(шепіт).

2. Скласти «Оду мовленнєвому апарату».
3. Напишіть есей на тему: «Розум – володар почуттів, а дихання – володар розуму» (Арістотель). Обсяг – 250 слів; резюме – 25 слів; ключові слова.

Список рекомендованої літератури

1. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.
2. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.
3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.

Тема № 3 (2 год.)

Апарат фонації. Керування голосовими зв'язками

1. Поняття про мовленнєвий голос.
2. Складові системи голосового апарату: генераторна, енергетична й резонаторна.
3. Характерні особливості мовленнєвого голосу: динамічний та звуковий діапазони, рухливість, гучність, тембральне забарвлення, витривалість.
4. Робота голосових зв'язок гортані. Вправи на зміцнення голосових зв'язок.
5. Тембр голосу. Керування тембром. Імітація голосу іншого.

Практичні завдання:

1. Підготувати презентацію на тему: «Голос – дієвий компонент звукового мовлення».
2. Виконати вправи на регуляцію гучності.
Чітко прочитайте вірш Ліни Костенко з мінімальною гучністю:

*Напитись голосу твого,
того закоханого струму,
тієї радості і суму,
чаклунства дивного того.
Завмерти, слухати, не дихать,
знанацька думку перервать.
Тієї паузи безвихідь
красивим жартом рятувать.
Слова натягують, як луки,
щоб вчасно збити на льоту
нерозшифрованої муки
невідворотну німоту.
Триматись вільно й незалежно,
перемовчати: хто кого.
І так беззахисно й безмежно
Чекати голосу твого!*

Виразно прочитайте уривок з історичного роману Ліни Костенко «Берестечко» з максимальною гучністю:

*Ми воїни. Не ледарі. Не лежні.
І діло наше праведне й святе.
Бо хто за що, а ми за незалежність.
Отож нам так і важко через те.*

3. Вправа на імітування тембру персонажів відповідно до їх характеру. Прочитайте виразно гумореску Павла Глазового «Кухлик»:

*Дід приїхав із села, ходить по столиці.
Має гроші – не мина жодної крамниці.
Попросив він:*

- *Покажіть кухлик той, що скраю. –
Продавчиня:*
- *Что? Чево? Я не понимаю.*
- *Кухлик, люба, покажіть, той, що збоку смужка.*
- *Да какой же кухлік здесь, если это кружка.
Дід у руки кухлик взяв і нахмурих брови:*
- *На Україні живете й не знаєте мови.
Продавчиня теж була гостра та бідова.*
- *У меня есть свій язык, ні к чему мне мова.
І сказав їй мудрий дід:*
- *Цим пишатися не слід,
Бо якраз така біда в моєї корови:
Має, бідна, язика і не знає мови.*

4. Із наведених афоризмів сформулюйте поради щодо голосу та запишіть їх.

Голос – друге обличчя (Жерер Бое).

Не наближуйся до жінки з крикливим голосом (Повчання Ахікара).

Чоловіки завжди будуть у захваті від жінки, чий голос підшитий оксамитом (Брендан Френсіс).

На світі нема видовища чарівнішого, ніж обличчя коханої, і музики солодшої, ніж звук коханого голосу (Жан Лабрюєр).

Список рекомендованої літератури

1. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.
2. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.
3. Пасинок В, Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.

Тема № 4 (4 год.)

Апарат артикуляції. Мовленнєвий резонатор. Пасивні та активні органи мовлення. Чіткість вимови

1. Поняття артикуляційної бази.
2. Активні та пасивні органи мовлення.
3. Функція ротового резонатора для гарного голосу.
4. Артикуляційна різниця між голосними та приголосними.
5. Положення тіла, міміка та артикуляційна база.

Практичні завдання:

1. Підготувати презентацію на тему: «Роль дикції та правильної вимови в роботі філолога».
2. Вправи на підвищення рухливості нижньої щелепи, корегування обсягу ротової порожнини.
Чітко вимовляйте (4-5 разів), широко відкриваючи рот:
  - 1) и-е-а-о-у; і-є-я-йо-ю;
  - 2) ми-ме-ма-мо-му; мі-ме-мя-мйо-мю;
  - 3) мимИ-мемЕ-мамА-момО-мумУ;
  - 4) мимимИ-мемемЕ-мамамА-момомО-мумумУ;
  - 5) ти-те-та-то-ту; ди-де-да-до-ду;
  - 6) ті-те-тя-тьо-тю; ді-де-дя-дьо-дю.
3. Виконайте кожне завдання на одному видооху. Чітко вимовляйте всі приголосні спочатку повільно, а потім збільшуйте темп:
  - 1) гбді, гбде, гбда, гбдо, гбду, гбди, гбде, гбдя, гбдю;
  - 2) бдгі, бдге, бдга, бдго, бдгу, бдги, бдге, бдгя, бдгю;
  - 3) вдгі, вдге, вдга, вдго, вдгу, вдги, вдге, вдгя, вдгю;
  - 4) кпті, кпте, кпта, кпто, кпту, кпти, кпте, кптя, кптю;
  - 5) пткі, птке, птка, птко, птку, птки, птке, пткя, пткю;
  - 6) фкті, фкте, фкта, фкто, фкту, фкти, фкте, фктя, фктю;
  - 7) фткі, фтке, фтка, фтко, фтку, фтки, фтке, фткя, фткю.
4. Для вироблення правильної артикуляції та тренування чіткості промовляння різних звуків прочитайте кілька разів скоромовки, поступово збільшуючи швидкість:
  - 1) *Бабрили в брудній баюрі
Два бобри брунатно-бурі:
- Правда, брате бобре, добре?
- Дуже добре, брате бобре!*
  - 2) *Цей ковпак зроблений не по-ковпаківськи.
Треба його перековпакувати, щоб він був перековпакований.*
  - 3) *Сорока сорок років
Сорок сорочОк вишивала.*

*Сорока сорок сорочок
На сорок сороченьт одягала.*

5. Підібрати матеріал до вікторини за темою: «Чи вмієте Ви правильно інтерпретувати жести співрозмовника?».

Список рекомендованої літератури

1. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.
2. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.
3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.
4. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розширене видання. К. : КМ-Букс, 2021. 416 с.

Тема № 5 (4 год.)

Особливості вимови українських звуків

1. Українська артикуляційна база.
2. Правила артикуляції голосних звуків сучасної української літературної мови.
3. Нормативна робота органів мовлення під час артикуляції приголосних звуків.
4. Комбінаторні та позиційні зміни в мовленнєвому потоці.
5. Неорганічні вади мовлення та способи їх усунення. Найчастотніші фізіологічно зумовлені помилки при вимові голосних та приголосних. Африкатизація передньоязикових м'яких вибухових, міжзубне "Л", гаркавість, недостатнє стулення губ при вимові зімкнених губних, гугнявість тощо.
6. Явища інтерференції та інтеркаляції.
7. Аналіз артикуляційних помилок у мовленні дітей та іноземців.

Практичні завдання:

1. Виконайте орфоепічні завдання за аудіокнигою М. І. Погрібного «Українська літературна вимова».
2. Прочитайте, звертаючи увагу на асимілятивні явища та на те, які звуки відповідають літері «В».
У книжці, навмання, писав був, шістсот, відчутти, дочці, грієшся, злізши, з джерела, зшити, зозуля, вовк, підвіконня, юродивий, фольга, ганок, безшумний, вчишся, розжувати. сусідці, просьба, лічба, дівчина, узяв, всі, вірші.
3. Проаналізуйте одну хвилину українського мовлення дикторів (радіо- або телеведучих). Знайдіть орфоепічні помилки.

4. Проаналізуйте одну хвилину мовлення українських дітей-відеоблогерів. Знайдіть орфоепічні помилки.

Список рекомендованої літератури

1. Асіїв Л., Пілецький В. Фонетика і фонологія української мови. Збірник практичних, тестових і контрольних завдань. Львів, 2015. 360 с.
2. Єлісєвенко Ю. Робота з артикуляції голосних і приголосних звуків української мови. URL : <http://iournlib.imiv.kiev.ua> (дата звернення: 20.08.2022)
3. Захарова Ю. М. Прикладна фонетика: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 212 с.
4. Пінчук Ю. В. Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога : навч.-метод. посібн.. К. : КНТ, 2015. 160 с.
5. Погрібний М. І. Українська літературна вимова: аудіокнига. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=dUrx793sn2I> (дата звернення: 10.08.2022)

Тема № 6 (2 год.)

Ритміка слова. Фонетичний ритм і темп

1. Словесний наголос.
2. Вимова наголошених і ненаголошених складів.
3. Норми акцентуації. Складні випадки наголошення. Типові помилки в акцентуації.
4. Значення ритму та темпу для оптимізації мовлення.
5. Особливості сприйняття темпу в мовленні дикторів, зміна темпу як сугестивний прийом. Співвідношення темпу та висоти голосу.

Практичні завдання:

1. Розставте наголос у словах, прочитайте.
Алфавіт, асиметрія, байдуже, близький, босоніж, бюлетень, вербовий, висіти, візьму, вірші, вигода (користь), вигода (зручність), видання, відомість (список), вичерпний, відомість (повідомлення, дані, популярність), дворазовий, добуток, довідник, експертний, жалюзі, завдання, завжди, загадка, індічина, індустрія, книжка – книжки, книжок, кілометр, котрий, кулінарія, легкий, мабуть, маркетинг, нести – несеш, несемо, обрання, ознака, олень, отаман, подруга, позаторік, помилка, також, фаховий, хаос (у міфології), хаос (безлад).

2. Записати протягом однієї хвилини виступ трьох різних дикторів програми «Новини» та порахувати темп їхнього мовлення (кількість слів за хвилину). Провести експеримент на запам'ятовування тексту серед трьох інформантів.

Список рекомендованої літератури

1. Асіїв Л., Пілецький В. Фонетика і фонологія української мови. Збірник практичних, тестових і контрольних завдань. Львів, 2015. 360 с.
2. Захарова Ю. М. Прикладна фонетика: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 212 с.
3. Погрібний М. І. Українська літературна вимова: аудіокнига.
URL : <https://www.youtube.com/watch?v=dUrx793sn2I> (дата звернення: 10.08.2022)

Тема № 7 (2 год.)

Інтонаційна структура фрази

1. Головні частини інтонаційного корпусу фрази: передцентр, центр і постцентр. Функціональна навантаженість фразових сегментів.
2. Мелодика. Мелодійні регістри.
3. Паузація. Логічні і психологічні паузи.
4. Інтонація та пауза як самотійна сила емоційного впливу на аудиторію.

Практичні завдання:

1. Підготувати декламування фрагмента (три строфи на вибір) із поеми І. П. Котляревського «Енеїда», зазначивши логічні й психологічні паузи, мелодійні регістри та дотримуючись інтонаційної виразності.
2. Скласти термінологічний глосарій (мінімум 20 термінів) з курсу «Фізіологія і техніка мовлення».

Список рекомендованої літератури

1. Асіїв Л., Пілецький В. Фонетика і фонологія української мови. Збірник практичних, тестових і контрольних завдань. Львів, 2015. 360 с.
2. Захарова Ю. М. Прикладна фонетика: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 212 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

Тема № 8 (2 год.)

Логічний аналіз тексту

1. Розділові знаки та інтонація.
2. Логічний наголос.
3. Виразне читання тексту з урахуванням розділових знаків. Розділові знаки: крапка, крапка з комою, кома, двокрапка, три крапки, тире, знак питання, знак оклику, лапки, дужки.
4. Випадки розбіжностей логічної паузи з розділовими знаками. Особливості роботи зі складним реченням.
5. Поділ уривків тексту на фрази. Мовні такти (синтагми) як частини фрази. Методика розбиття фраз на мовні такти.
6. Логічна пауза як важливий виразний засіб мови, як виділення мовного такту. Правило розташування пауз в тексті – підпорядкованість логіко-психологічним вимогам.

Практичні завдання:

1. Ознайомитись з одним з есеїв зі збірки «Українські основи» [3]. Висловити своє ставлення до ідеї автора. Підготувати логічний аналіз цього есею та його виразне читання. Поділити текст на мовні такти (синтагми), підкреслити слова (словосполучення) із логічним наголосом. З'ясувати за словниками лексичне значення та наголос незнайомих слів. Прочитати перед аудиторією вголос текст, дотримуючись розділових знаків, інтонаційної виразності та відповідної жестикуляції.
2. Підготувати запитання (2) до лектора з проблематики курсу.

Список рекомендованої літератури

1. Барнич М. М. Майстерність актора: техніка «обману» : навч. посіб. Київ: НАКККіМ, 2015. 216 с.
2. Десятник Г. О., Полешко С. М. Майстерність телевізійного ведучого : навчальний посібник. К. : Вид-во КиМУ, 2012. 423 с.
3. Пекар В., Рашкован О. Українські основи : збірка есеїв. Харків : Фоліо, 2022. 400 с.

Тема № 9 (4 год.)

Аналіз та читання текстів різної стилістичної приналежності

1. Жанрові різновиди повідомлення.
2. Радіоповідомлення, телевізійне мовлення. Новини, оголошення, репортаж, коментар, прогноз погоди, пізнавальні програми, розважальні програми, ток-шоу. Реклама. Політичний виступ.
3. Наукова доповідь. Дискусія.

4. Художнє читання. Сценічне мовлення.
5. Створення риторичної промови, поділ тексту на мовні фрази та мовні такти, виділення слів із логічним наголосом. Виголошення промови перед аудиторією. Взаємозв'язок інтонації та жести, міміки, пози.

Практичні завдання:

1. Прочитати невідомий інформаційний текст, запропонований викладачем на камеру в публічних умовах, зберігаючи дикційні та орфоепічні норми мовлення.
2. Прочитати напам'ять вірш (за власним вибором), дотримуючись стилістичних особливостей твору та відповідної жестикуляції. У ході підготовки до декламації здійснити скелетування речень (графічне зображення логічної думки): поділити текст на мовні такти (синтагми), підкреслити слова (словосполучення) із логічним наголосом.
3. Підготувати публічний виступ на тему «Що мені подобається і не подобається в нашому навчанні?».

Список рекомендованої літератури

1. Барнич М. М. Майстерність актора: техніка «обману»: навч. посіб. Київ: НАКККіМ, 2015. 216 с.
2. Десятник Г. О., Полешко С. М. Майстерність телевізійного ведучого: навчальний посібник. К. : Вид-во КиМУ, 2012. 423 с.
3. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.
4. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.

5. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичні рекомендації «Навчально-методичні матеріали для дисциплін циклу фахових компетентностей (для студентів за освітньою програмою Філологія : Прикладна лінгвістика)» / Ю. Б. Бабій, В. В. Желязкова, С. О. Каленюк, К. О. Мікрюкова, Л. В. Рускуліс, Г. Ю. Садова. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 250 с.
2. Каленюк С. О. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи з дисципліни «Культура та техніка мовлення фахівця» / С. О. Каленюк. – Миколаїв, 2012.
3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.
4. Робоча програма навчальної дисципліни «Фізіологія і техніка мовлення» / уклад. Л. В. Шевчук. Одеса : ОНУ, 2022. 20 с.
5. Силабус навчальної дисципліни «Фізіологія і техніка мовлення» / уклад. Л. В. Шевчук. Одеса : ОНУ, 2022. 5 с.

6. Методи контролю знань

Контроль засвоєння змісту курсу здійснюється у такий спосіб:

1. поточний контроль: відповіді на практичних заняттях оцінюються максимально в 5 балів кожне (загалом – 45 балів);
2. періодичний контроль: контрольна робота за змістовим модулем № 1 (тести) – 20 балів, контрольна робота за змістовим модулем № 2 (тести) – 15 балів (загалом 35 балів);
3. індивідуальне завдання: аналіз фрагмента відеозапису телеведучих розважальної програми (дотримання орфоепічних, акцентуаційних, лексичних, стилістичних, граматичних норм української мови, інтонаційна виразність, темп мовлення, невербальна поведінка) – 20 балів;
У разі бажання підвищити підсумкову оцінку здобувач може відповісти на додаткові питання для підсумкового контролю на заліку.

7. Питання до підсумкового контролю

1. Предмет, мета, завдання курсу. Поняття “фізіологія”, “техніка”, “норма”.
2. Складові частини комунікативної функції: фатична, інформаційна, сугестивна, соціальна. Можливості їх оптимізації за допомогою оптимізації мовленнєвого сигналу.
3. Мовленнєві порушення та їх компенсація.
4. Будова мовленнєвого апарату.
5. Апарат дихання. Складові частини апарату дихання: легені, трахея, бронхи, діафрагма. Особливості мовленнєвого дихання.
6. Постановлення фонаційного дихання. Вправи на розвинення легенів, на розподіл фізіологічних пауз. Вправи на повільність, ритмічність дихання.
7. Гучність вимови як функція енергії видиху. Фізіологічні підстави збільшення гучності. Вправи на регуляцію гучності. Вправи на розвинення дихального тракту.
8. Апарат фонації. Керування голосовими зв'язками. Робота голосових зв'язок, гортані. Вправи на зміцнення голосових зв'язок. Спостереження над функціонуванням гортані.
9. Тембр голосу. Керування тембром. Зображувальна функція тембру. Імітація голосу іншого.
10. Апарат артикуляції. Мовленнєвий резонатор. Пасивні та активні органи мовлення. Чіткість вимови. Функція ротового резонатора для гарного голосу.
11. Вправи на підвищення рухливості нижньої щелепи, корегування обсягу ротової порожнини.
12. Діапазон голосу. Методики розширення діапазону голосу.
13. Тональні регістри. Зміни тональних регістрів.
14. Українська артикуляційна база. Правила артикуляції голосних звуків сучасної української літературної мови.

15. Українська артикуляційна база. Нормативна робота органів мовлення під час артикуляції приголосних звуків.
16. Комбінаторні та позиційні зміни в мовленнєвому потоці.
17. Неорганічні вади мовлення та способи їх усунення. Аналіз артикуляційних помилок в мовленні дітей.
18. Найчастотніші фізіологічно зумовлені помилки при вимові голосних та приголосних. Аффрикатизація передньоязикових м'яких вибухових, міжзубне "Л", гаркавість, недостатнє стулення губ при вимові зімкнених губних, гугнявість тощо.
19. Явища інтерференції та інтеркаляції. Інтроепективний аналіз, самоспостереження. Спостереження над мовленням дикторів ЗМІ. Аналіз артикуляційних помилок в мовленні іноземців.
20. Фази артикуляції звуків. Чіткість вимови. Методики підвищення чіткості вимови.
21. Словесний наголос. Вимова наголошених і ненаголошених складів. Норми акцентуації. Складні випадки наголошення. Типові помилки в акцентуації.
22. Значення ритму та темпу для оптимізації мовлення. Особливості сприйняття темпу в мовленні дикторів, зміна темпу як сугестивний прийом. Співвідношення темпу та висоти голосу.
23. Інтоніаційна структура фрази. Головні частини інтонаційного корпусу фрази: передцентр, центр і постцентр. Функціональна навантаженість фразових сегментів.
24. Мелодика. Мелодійні регістри.
25. Паузація. Логічні і психологічні паузи. Інтоніація та пауза як самостійна сила емоційного впливу на аудиторію.
26. Логічний аналіз тексту. Розділові знаки та інтонація. Логічний наголос. Виразне читання тексту з урахуванням розділових знаків.
27. Випадки розбіжностей логічної паузи з розділовими знаками. Особливості роботи зі складним реченням. Поділ уривків тексту на фрази.
28. Мовні такти (синтагми) як частини фрази. Методика розбиття фраз на мовні такти.
29. Логічна пауза як важливий виразний засіб мови, як виділення мовного такту. Правила розташування пауз в тексті.
30. Жанрові різновиди повідомлення. Інтоніація і смисл у сценічному та публіцистичному мовленні. Експресивні стилі та інтонація.

Рекомендована література до вивчення курсу

Основна

1. Асіїв Л., Пілецький В. Фонетика і фонологія української мови. Збірник практичних, тестових і контрольних завдань. Львів, 2015. 360 с.
2. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Вип. 1. Харків: Основа, 2013. 106 с.

3. Дружинець М. Екологія усного мовлення: вимова голосних звуків. *Записки з українського мовознавства*. Одеса, 2019. 26 (1). С. 26–37.
4. Дружинець М. Екологія усного мовлення: вимова приголосних звуків. *Записки з українського мовознавства*. Одеса, 2020. 27. С. 3–13. URL: <http://zum.onu.edu.ua/issue/view/12534>. (дата звернення: 26.08.2022)
5. Єлісовенко Ю. Робота з артикуляції голосних і приголосних звуків української мови. URL : <http://iournlib.imiv.kiev.ua> (дата звернення: 20.08.2022)
6. Захарова Ю. М. Прикладна фонетика: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 212 с.
7. Каленюк С. О. Мовленнєвий практикум з української мови, фізіологія та техніка мовлення : навч.-метод. комплекс навчальної дисципліни. Миколаєв, 2017. 129 с.
8. Кошак О. М. Робоча програма навчальної дисципліни «Постановка голосу». К. : НАУ, 2019. 11 с.
9. Овчиннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови: Мовна комунікація: техніка мовлення. Херсон, 2016. 94 с.
10. Пінчук Ю. В. Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога : навч.-метод. посібн.. К. : КНТ, 2015. 160 с.
11. Погрібний М. І. Українська літературна вимова: аудіокнига. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=dUrx793sn2I> (дата звернення: 10.08.2022)
12. Подворнюк О. О. Завдання для практичних занять з техніки мовлення. Володимир-Волинський : Володимир-Волинський пед. коледж, 2013. 52 с.

Додаткова

1. Богуш А. М., Маліновська Н. В. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку : навч.-метод. посіб. : до програми «Оберіг». Київ : Слово, 2016. 388 с.
2. Десятник Г. О., Полешко С. М. Майстерність телевізійного ведучого : навчальний посібник. К. : Вид-во КиМУ, 2012. 423 с.
3. Дружинець М. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 580 с.
4. Журналістика й мистецтво слова : зб. наук. ст. / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Ін-т філології й журналістики, каф. ж-ки. Вінниця : Вінницька газета, 2010.
5. Логопедія : підручник. За ред.. М. К. Шеремет. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
6. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і для кожного. К. : Либідь, 2013. 360 с.
7. Техніка екранного мовлення : робоча програма освітньої компоненти. Київ : КНУКіМ, 2022. 31 с.

8. Українська літературна вимова і наголос. Словник-довідник С. Єрмоленко
<https://yrok.net/library/books/slovnyky/ukrayinska-mova/0/ukrayinska-literaturna-vymova-i-nagolos-slovnyk-dovidnyk-rmolenko-s.html>

Електронні інформаційні ресурси

1. Енциклопедія українська мова <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm/>
2. Корпус української мови. [electronic resource]. – access mode: <http://www.mova.info/>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Онлайн-словники компанії "Медіалінгва" на Meti. Англійська, французька, німецька, іспанська мови. Понад 25 тематичних словників: <http://multilex.meta.ua/>
5. Освітній портал України: <http://osvita.org.ua/>
6. Український лінгвістичний портал: <http://ulif.org.ua/>
7. <https://www.academia.edu/>
8. <https://www.biblio.od.ua/>
9. <http://disser.com.ua/contents/6403.html/>
6. 10. <http://litopys.org.ua.ukrmova/um.htm/> (Українська мова: Енциклопедія)
10. <http://ulif.mon.gov.ua/> (Український лінгвістичний портал)
11. <http://pravopys.vlada.kiev.ua/> (Інтернет-сторінка, присвячена мовним питанням)
12. <http://psyfactor.org/personal/personal5-08.htm/>

Навчальне видання

ФІЗІОЛОГІЯ І ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

та матеріали до практичних занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
(спеціалізації 035.10 Прикладна лінгвістика)

Електронне практичне видання

Укладач:

Шевчук Лариса Василівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. 22.08.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,6 МБ. Зам. № 2862.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Університетська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua